

TA'LIMDAGI INNOVATSIYA DAVRIDA MADANIY MUHITNI MODERNIZATSIYA QILISH

Maxmudova Fotima Shamshidinovna¹, Normurodov Shaxobiddin Zayniddinovich²

^{1,2}Toshkent amaliy fanlar universiteti "Boshlang'ich ta'lim nazariyasi va metodikasi" kafedrası katta o'qituvchisi

Annotatsiya: Ushbu maqola ta'lim tizimini rivojlantirishda, mamlakatimizda olib borilayotgan jarayonlarni amalga oshirishda oliy ta'lim va boshlang'ich ta'lim tizimida olib borilayotgan ishlar. Mamlakatimiz Prezidentining Farmoniga binoan oliy ta'lim tizimini 2030-yilgacha rivojlantirish konsepsiyasi tasdiqlanganligi haqida ma'lumotlar berilgan.

Kalit so'zlar: Bilim, kognitiv, ijtimoiy birdamlik, milliy g'oya, ta'lim-tarbiya, madaniy-ma'naviy, tarbiya, qadriyat, kommunikativ faoliyat

KIRISH

O'zbekistonning taraqqiyot yo'lida amalga oshirilayotgan keng qamrovli islohotlar zahirida ma'naviy yetuklikni ta'minlash, yoshlarni sog'lom dunyoqarash va milliy qadriyatlarga sodiq shaxs sifatida shakllantirish ustuvor vazifa sifatida qaralmoqda. Bu borada 2023-yil 30-aprelda tasdiqlangan "O'zbekiston – 2030" strategiyasi haqidagi 158-son Farmonida mamlakatimizning madaniy-ma'naviy rivojlanishini yangi bosqichga ko'tarish, mafkuraviy tahdidlarga qarshi ijtimoiy birdamlik asosida kurashish va ta'lim-tarbiya tizimida milliy g'oya bilan uyg'un faoliyat yuritish kabi masalalar nazariy poydevor sifatida belgilangan. Xususan, oila, maktab hamda mahalla o'rtasidagi uzviy hamkorlikni rivojlantirish va shu orqali ma'naviy tarbiya jarayonini uzluksiz davom ettirishga qaratilgan yondashuvlar ijtimoiy-madaniy kompetensiyalarni shakllantirishning muhim yo'nalishlari sifatida e'tirof etiladi.

MASALANING QO'YILISHI

Talabalarning ijtimoiy-madaniy kompetensiyalari – bu ularning jamiyatda faol ishtirok etishi, turli madaniy muhitlarda to'g'ri muloqot qilish, ijtimoiy qadriyatlarni anglash va ularga amal qilish qobiliyatidir. Bu kompetensiya bir necha tarkibiy komponentlardan iborat bo'lib, har biri shaxsning ijtimoiy va madaniy jihatdan barkamol bo'lishiga xizmat qiladi. Talabalarning ijtimoiy-madaniy kompetensiyalari tarkibiy komponentlari quyidagilardan iborat:

Bilim komponenti. Bu komponent talabaning ijtimoiy va madaniy sohalarga oid nazariy bilimlariga asoslanadi. O'z ichiga jamiyat va madaniyat haqidagi umumiy tushunchalar, milliy va umuminsoniy qadriyatlar haqida bilimlar, ijtimoiy institutlar faoliyati, turli xalqlarning urf-odatları, an'analari, madaniy merosi haqida axborotni oladi.

Emotsional-axloqiy komponent. Talabaning o'ziga va boshqalarga nisbatan ijobiy munosabati, his-tuyg'ulari va qat'iy yondashuvini bildiradi. O'z ichiga boshqa madaniyat va fikrlarga nisbatan bag'rikenglik, milliy g'urur, vatanparvarlik, sadoqat, adolat, hurmat, birdamlik, halollik kabi axloqiy qadriyatlarga e'tibor, ijtimoiy mas'uliyat hissi va empatiya oladi.

Amaliy komponent. Bu talabaning olgan bilim va qadriyatlarini hayotda, amaliy faoliyatda qo'llay olish qobiliyatidir. O'z ichiga guruhda ishlash, hamkorlik qilish, murosaga kelish ko'nikmalari, Ijtimoiy va madaniy tadbirlarda faol ishtirok, madaniyatlararo muloqotda o'zini tutish madaniyati, ijtimoiy loyihalarda qatnashish, tashabbus ko'rsatish oladi.

Kommunikativ komponent. Shaxsning ijtimoiy va madaniy muhitda samarali muloqot qilish qobiliyatidir. O'z ichiga muloqot etikasi va madaniyatini bilish, konfliktlarni yechish, fikr bildirish, tinglash madaniyati, turli ijtimoiy guruhlar bilan samarali aloqalar o'rnatishni oladi.

Tarbiya jarayoni o'zaro bog'liq bo'lgan ikki faoliyatni – o'qituvchi va o'quvchi faoliyatini o'z ichiga oladi. Tarbiya jarayonida o'quvchining ongi shakllanib boradi. His-tuyg'ulari rivojlanadi, ijtimoiy hayot uchun zarur bo'lgan va ijtimoiy aloqalarni tashkil etishga xizmat qiladigan xulqiy

odatlar hosil bo'ladi. Tarbiya jarayonida bolalarning hayoti va faoliyatini pedagogik jihatdan to'g'ri uyushtirish g'oyat muhimdir. Faoliyat jarayonida bola tashqaridan kelayotgan tarbiyaviy ta'sirlarga nisbatan ma'lum munosabatda bo'ladi. Bu munosabat shaxsning ichki ehtiyoj va xohishlarini ifodalaydi. Psixolog va pedagoglarning tadqiqotlari shaxsga tashqi omillarning ta'siri bolaning ularga munosabati, bog'liqligini ko'rsatadi. Bola faoliyatini uyushtirish emas, balki tarbiyalanuvchining bu faoliyatga nisbatan qanday anglashni baholashi, his qilishni anglashi e'tiborga molikdir. Ulardan o'zi uchun nimalarni maqsad qilib olayotganligini bilishi zarur [7].

Tarbiyalanganlik – milliy urf-odatlar, qadriyatlarga e'tiqod bilan rioya qiladigan, noqonuniy ishlardan o'zini tiya oladigan, o'z xatti-harakatlari bilan o'zgalar nafratini qo'zg'amaydigan xulq-atvordir. Faoliyat jarayonida hosil bo'lgan malaka va odatlar axloq me'yorlariga rioya qilishni yengillashtiradi [8].

Ijtimoiy-madaniy kompetensiya – bu talabalarning yashab turgan mamlakati urf-odatlari, qadriyatlari, marosimlari va boshqa milliy-madaniy xususiyatlarini boshqa xalqlar madaniyati bilan taqqoslab tahlil qila olish, ushbu bilimlarni amaliy faoliyatida samarali qo'llay olish qobiliyatidir. Mazkur kompetensiya shaxsning fuqarolik va vatanparvarlik fazilatlarini shakllantirish, ijtimoiy moslashuvni ta'minlash, shaxsiy va kasbiy rivojlanishni qo'llab-quvvatlash hamda madaniyatlararo muloqotga tayyorlash jarayonida muhim ahamiyatga ega bo'ladi. Bu kompetensiyani rivojlantirish talabalarda ma'naviy qadriyatlarga hurmat, ko'p-madaniyatli muhitga moslashuvchanlik va madaniy sezgirlikni tarbiyalashga xizmat qiladi [4].

M. Selche-Mursiya tomonidan ishlab chiqilgan kompetensiyalar modeli kompetensiyaning tarkibiy tuzilishini aniqlash uchun muhim nazariy asos bo'lib xizmat qiladi. Tadqiqotchilar uni shaxsning ijtimoiy va madaniy kontekstdagi o'zaro munosabatlarda moslashuvchanlik ko'rsatishi, ijtimoiy rollar va qadriyatlarga muvofiq hamkorlik qila olish hamda turli vaziyatlarda adekvat xulq namoyon eta olish qobiliyati sifatida talqin qiladilar. Mazkur yondashuv talabalarda ijtimoiy tajriba, tolerantlik, jamoa bilan ishlash va shaxsiy pozitsiyani asosli tarzda ifodalashni shakllantirish metodikasini ishlab chiqishda asosiy nazariy mezonlardan biri hisoblanadi [6]. Barcha soha vakillarining ijtimoiy-madaniy kompetensiyani rivojlantirish sohalarni insonparvarlashtirish zamonaviy tendensiyasini aks ettiradi. Mutaxassislarni boshqa madaniyat bilan tanishtiradi, fanni o'rganishda yangi ijtimoiy-madaniy bilimlarni egallash jarayonida ularning dunyoqarashi kengayadi, kommunikativ faoliyatini hamda shaxsiy xulqini samarali boshqarishni ta'minlaydi.

Aytish mumkinki, ijtimoiy-madaniy kompetensiyalar deganda umumiy holda jamiyatning rivojlanish qonunlari va madaniyat qadriyatlari haqidagi bilimlarni, bu bilimlarni amaliy faoliyatda va hayotda ongli ravishda qo'llay olish qobiliyati nazarda tutiladi. Insonning hayotiy faoliyati madaniyati va u o'zgaradigan ijtimoiy-madaniy makonning barqaror o'zaro ta'sir odamning ijtimoiy-madaniy kompetensiyalariga ega bo'lishi belgilaydi.

YECHISH USULI

Talabalarning ijtimoiy-madaniy va kasbiy bilimlari qonun va me'yoriy hujjatlar, xalqaro tizim va standartlar, inson resurslarini boshqarish, jamoada rivojlanish strategiyasini shakllantirish, turizm sohasining rivojlanish tendensiyalari, tarix, madaniyat, lokal va global iqtisodiy jarayonlar, iste'molchilar qiziqishlari, shaxsiy rivojlanish ko'nikmalari, o'zini o'zi boshqarish, muloqot, kompyuter savodxonligi, taqdimotlar tayyorlash hamda kasbiy faoliyatida xalqaro standartlardan samarali foydalanish bo'yicha bilimlarni o'z ichiga olishi zarur. Ushbu bilimlar talabalarning kasbiy va shaxsiy rivojlanishini qo'llab-quvvatlash, ijtimoiy moslashuvchanlikni oshirish va zamonaviy mehnat bozorida raqobatbardosh kadrlar sifatida shakllanishiga xizmat qiladi.

- ijtimoiy gumanitar fanlar va mutaxassislik fanlar integratsiyasini ta'minlash. Bunda talabalar tarbiya fanini o'zlashtirish jarayonida tayanch blok fanlaridagi ijtimoiy fanlar bilan o'zaro integrativ shaklda fanni o'zlashtiradilar.

- ta'lim jarayoniga zamonaviy raqamli texnologiyalarni joriy etish. Tarbiya fanini o'qitishda zamonaviy raqamli texnologiyalarni vositalaridan samarali foydalangan holda ijtimoiylashuv masalalarini talqin etadilar.

- ijtimoiy – kommunikativ munosabatlarni rivojlantirish: ushbu jarayonda talabalar kichik va katta guruhlarda o‘zaro hamkorlikda o‘quv jarayonlari tashkil etiladi.

- qadriyatlarga asoslangan ta’lim: mahalliy va milliy qadriyatlar asosida talabalarning o‘zligiga, madaniy identifikatsiyaga e’tibor qaratiladi, muzeylar, teatrlarga tashrif buyuriladi hamda talabalarda milliy qadriyatlar shakllantiriladi.

XULOSA

Mazkur fanni o‘rganish jarayonida talabalar o‘zlashtirayotgan nazariy va amaliy bilimlar majmuasi madaniyatlararo muloqotning asosi sifatida leksik kompetensiyaning shakllanishiga xizmat qiladi. Bu esa ijtimoiy-madaniy kompetensiyalar rivojlanishi uchun mustahkam poydevor yaratadi.

Talabalarda ijtimoiy kompetensiyani shakllantirish jarayonida yuzaga keladigan turli xil muammolarni aniqlash va ularni tahlil qilish indikatorini metodik jarayonning ajralmas qismi sifatida qo‘shish, fan mazmunini o‘zlashtirish samaradorligini oshiradi. Shu nuqtai nazardan, ijtimoiy-madaniy kompetensiyani rivojlantirishga qaratilgan ta’lim texnologiyalarida madaniyatlararo aloqalarning murakkab jihatlarini chuqur o‘rganish, kommunikativ barqarorlik va kompetensiyaviy identitetning shakllanishiga alohida e’tibor qaratish zarur.

ADABIYOTLAR RO‘YXATI

1. Abdullayevna, N. Y., & Qizi, S. Q. B. (2024). CREATIVE KOMPETENTSIYALARINI THE ROLE OF INNOVATIVE TECHNOLOGIES IN FORMATION OF PRIMARY SCHOOL TEACHERS. Eurasian Journal of Academic Research, 4(7S), 706-709.
2. Qudratova, S. (2024). Problematic education, which is one of the foundations of the STEAM approach in education. Modern Science and Research, 3(1), 1-6.
3. Qudratova, S., & To‘rabekova, D. (2023). THE ROLE OF STEAM EDUCATION IN THE FORMATION OF THE FUTURE TEACHER'S PERSONALITY. Modern Science and Research, 2(9), 40-44.
4. Qudratova, S. (2023). SYSTEM OF USING INTERNATIONAL EXPERIENCES IN ORGANIZING LESSONS FOR STUDENTS OF PEDAGOGICAL EDUCATIONAL INSTITUTIONS. Modern Science and Research, 2(6), 706-710.
5. Qudratov, T. B. (2021). Ta’limda xalqaro tajribalar. Вестник магистратуры, (1-3 (112)), 66-67.
6. Qizi, S. Q. B., & Akramjanovich, K. A. (2024). STEAM TEXNOLOGIYALARI. Eurasian Journal of Academic Research, 4(7S), 494-497.
7. Qudratova, S., & Tilovboyeva, S. (2024). SYSTEM FOR THE USE OF INTERNATIONAL EXPERIENCE IN THE ORGANIZATION OF CLASSES FOR STUDENTS. Академические исследования в современной науке, 3(48), 160-164.
8. Qudratova, S., & Tilovboyeva, S. (2024). BOSHLANG‘ICH TA’LIMDA TAHSIL OLUVCHI TALABALARGA ZAMONAVIY BILIMLAR BERISH. Modern Science and Research, 3(12), 378-382.
9. Qudratova, S., & Azizova, D. (2024). BOSHLANG‘ICH SINIF O‘QUVCHILARIDA MATEMATIK TASAVVURLARNI SHAKLLANTIRISH. Modern Science and Research, 3(12), 305-311.
10. Qudratova, S. B., Atenov, J. D., & Normurodov, S. Z. (2025). BOSHLANG ‘ICH TA’LIMDA STEAM TA’LIM TEXNOLOGIYASI FANINING UMUMIY ASOSLARI, PREDMETI VA VAZIFALARI. Inter education & global study, (2), 142-153.
11. Жуманазаров У. Таълимни рақамлаштириш муҳитида бўлажак инглиз тили ўқитувчиларининг лингвистик компетенциясини ривожлантириш. Педагогика фанлари доктори (DSc) диссертацияси автореферати. Жиззах – 2021. 89 б.
12. Землянова М.П. Проектирование формирования социокультурной компетенции учащихся: школа с углубленным изучением английского языка: дисс....канд.пед.наук: 13.00.02 / Землянова Мария Петровна. Волгоград. 2008. -243с.